

L/S Immanuel

Kort Historikk 1905-2021

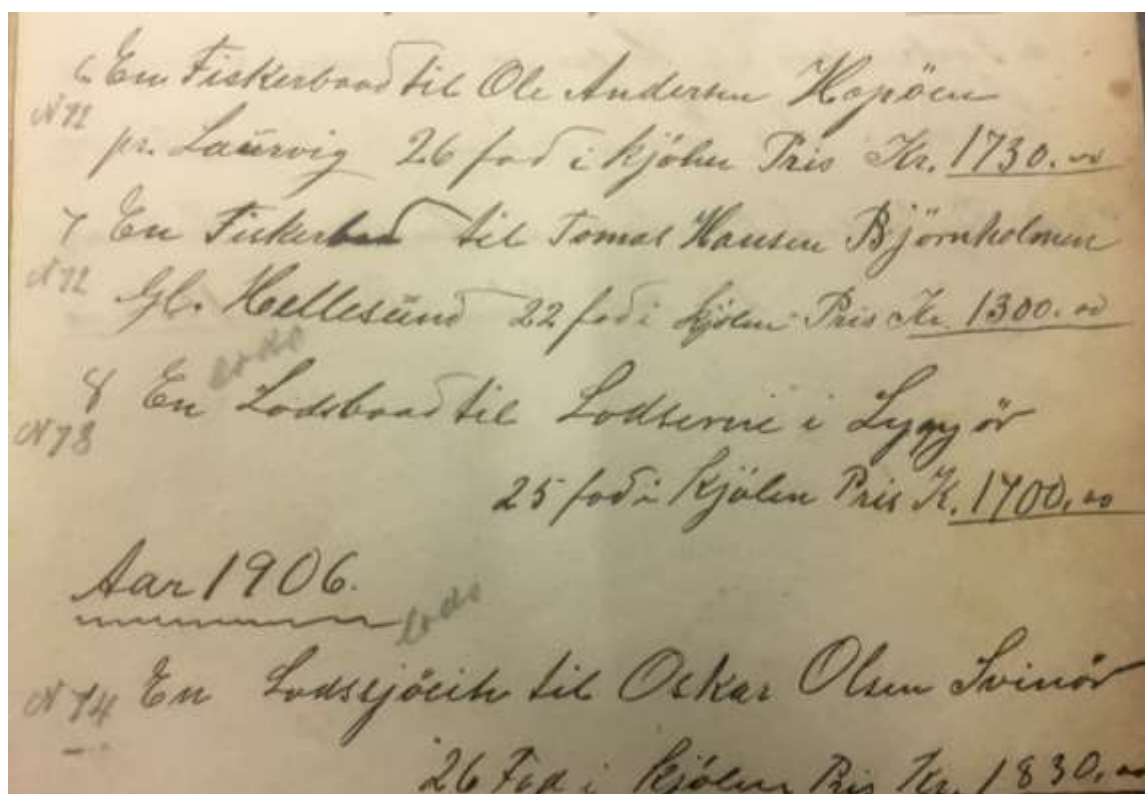

Immanuel seiler ut fra losbrygga på Merdø 2020

1. Nils Eriksens båtbyggeri i Narviken

Immanuel er en av de få losbåtene bygd av båtbygger Nils Eriksen fra Narviken ved Søndeled som er bevart, og kanskje den som er mest intakt.

I en uttalelse fra bl. annet historiker Torstein Arisholm om Risørskøytene Hellø og Immanuel påpekes det at disse båtene inngår i en byggetradisjon som har vært lite påaktet og som derfor er spesielt viktig å få dokumentert og bevart.

«NO 73, EN LODSBAAD til Lodserne i Lyngør – 25 fod i Kjølen, Pris kr 1700,00»

Regnskapsboken til båtbygger Nils Eriksen, Narvika i Søndeled ved Risør og viser siste ordnummer i året 1905, fra losbrødrene Jensen på Lyngør, Johan, Nils og Jens. Båten fikk navnet «Immanuel»- «Gud med oss», et tillitsskapende navn for dem som seilte med henne.

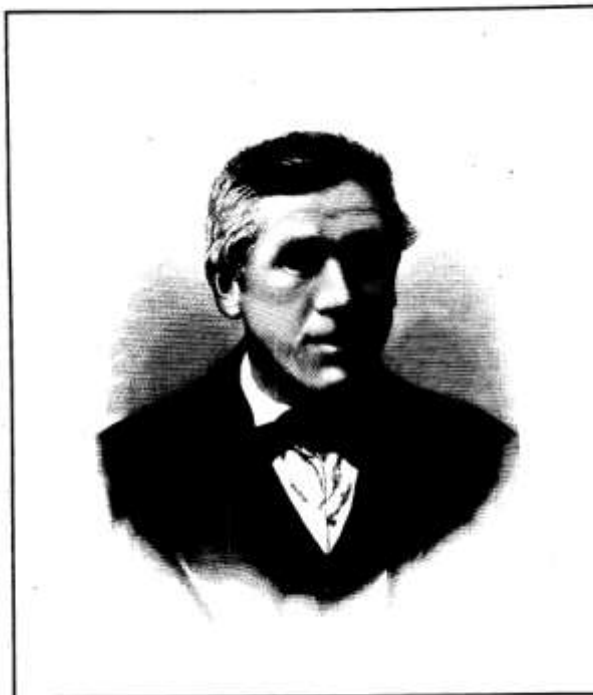
I Søndeled var Eriksen blant de første kravellbyggerne og er kjent for å ha videreutviklet Barmenbåten. Han tok det beste fra flere båttypen, Hvalerbåtens seileregenskaper og Arendalsbåtens sjødyktighet, og kombinerte dette i båttypen som i dag er kjent som Risørskøyta. Nils Eriksen skal ha bygd mer enn 200 skøyter i sin tid, men nærmest hans hjerte stod de mange losbåtene han bygde (Immanuel var en de senere av disse). Losenes ve og vel var han opptatt av, de skulle ha det beste som kunne skaffes, og at losbåtene hans ble anerkjent viser det faktum at de ble brukt langs hele kysten fra Stavanger til Svenskegrensen, til og med på Bohuslänkysten.

Illustreret Tillæg til
„Verdens Gang“.

No. 4.

* April 1888. *

1. Hæf.

Båttbygger Nils Erik Moen.

Klippet under fra Båtmagasinet 03/2003, dokumenter at båtbyggervirksomheten på Moen har sin opprinnelse fra Narviken:

Der slagene aldri stilnet...

Innen ganske få meter langs Søndeledsfjorden ved Risør, ligger Moen. Og på rekke og rad kneiser båtbyggeriene. En gang bar de kjente navn på veggen, og tradisjonene som ble forvaltet her var blant de stolteste i landet. Nå er det kun i bua til Verner Hansen at friskt treverk nagles til et gammelt skrog.

TEKST: ATLE KNUITSEN

Hvor mange tusen båter som har fått sin kjøl strukket i traktene rundt Risør, vet vel ingen. De mange trebåtbyggeriene i distriktet avlet noen av landets dyktigste båtbyggere, som i nær 200 år satte sitt preg på strandsonen på Moen. I dag ligger buene tomme. Kun hos Verner Hansen, i det som i dag heter Moen Slipp & Båtbyggeri, lever trebåtbyggerfaget videre i det fascinerende miljøet. Restaurering med og uten støtte fra Riksantikvaren er blitt en viktig del av virksomheten. På beddingen i den gamle bua står Osloferja "Oslo IX" som fikk kjølen strukket i nabobygningen, hos K. Christensen & Co, Moen Båtbyggeri i 1935. Nakne spant får ny hud. Her inne har tiden stått stille. Båten på beddingen, lokalene og luktene skår i ett. Ved første blick synes alt å være én eneste plankehaug, som livner til av båtbyggere som kryper og balanserer over og under robuste dimensjoner.

Historien

Utspringet til båtbyggingen på Moen finner vi i Narviken på nordsiden av Søndeledsfjorden, hvor Nils Eriksen (f.1837), bygde sine narviksbåter. På 1890-tallet gikk Nils Eriksen over fra klenk til kravell, og leverte deretter blant annet et åttitalis losbåter.

Det var godt om trevirke ved fjorden, og mange verft vokste frem, blant annet på Moen. **Christen Knudsen hadde også lært seg trebåtbyggerfaget av Nils Eriksen i Narviken.** Knudsen begynte å bygge båter på Hammeråker på Moen i 1875 og var alene om sitt fag i den lille bygda i 38 år. I 1905 kom råoljemotoren, båtene ble bygget etter tegninger og utviklingen skjøt fart. Båtbyggeriet ble snart et treskipsverft, og sønnen Knut Christensen overtok dette i 1913. Det var mange store kunder og krevende oppdrag. Tarald K. Moen, fetteren til Knut, ble opptatt som kompanjong i Båtbyggeriet i 1916, og i 1925 tok Knut Christensens sønn Paul fatt på faget. Etter Taralds død på 1960-tallet ble Reidar Moen opptatt som ny kompanjong og delte ansvaret med Paul. Sammen bygget de blant annet en rekke redningsskøyter på 1930-tallet. De bar kjente navn som "Andreas Aara", "Christian Bugge", "Erik Farup", "Storebrand", "Idun" og "Osloskøyta". Også den berømte losskøyta "Runda" ble til her i 1925, og midt på 1990-tallet ble det bygget en kopi av Runda hos Verner Hansens Båtbyggeri like ved.

NARVIKENS BÅTBYGGERI

Gjengitt fra Nedenes Amts Tidende onsdag 22 juni 1898.

Når man fra Risør reiser innover den smukke Søndeledfjord, vil man, når man kommer ca 3/4 mil inn i fjorden – gjennom et snevert fjeldfar se våningshusene i Narviken. Stedet er ganske eiendommelig. Innløpet som er omgivet av fjeld på begge sider, er kun 60 meter bredt. Men når man kommer gjennom denne snevring, er man inde på en dyp og rummelig havn, som gir plass for en hel skipsflåte. Det store baseng er, med undtagelse av det trange innløp lukket av fjeld til alle sider. Inne i bassengets bund ligger det bekjente båtbyggeri, der tilhører Nils Eriksen. Det er betydelig virksomhet, som år om andet er utfoldet på Narviken, siden Nils Eriksen i 1864 bygget den første båt – over 150 losbåter er senere gået på vandet, desuten endel skøyter, fiskekvaser og lystbåter. Hvor mange skipsbåter, sjekter og mindre båter, som er bygget, er der intet tall på, og dertil kommer tallrike reperasjoner. Men det er især losbåtene som har gitt Narvikens båtbyggeri dets renome, og på denne sin båtform har Nils Eriksen lagt meget og skarpsindig arbeide. Narvikbåten er sterk, beregnet på å trosse Skageraks krappe sjøer, på å seile godt og fremfor alt på å beskytte menneskeliv. Derfor søkes den fremfor noen annen til den harde losbedrift – til frelse av mannskap og fartøy.

Når sjøen raser og brøler mot skjærene, så skjærgården står i brått, når stormen tuter og bulder overdøver nødsduddene, og koner og barn vander seg i gråt og fortvilelse for sine kjære, når kysten blir som den visse grav for den sjømann, som er så ulykkelig å ligge inn mot land i en forykende oktoberstorm med snedrev å kulde – da er Narvikbåten i sitt rette element, da fører den seirig kamp, og først etter en slik kamp forstår losen og fiskeren fullt ut å vurdere dens utmerkede egenskaper. Den har frelst mer enn en los og ført mer enn et skip, som syntes viet til undergang, inn i sikker havn.

Båtbyggeriets innehaver Hr. Nils Eriksen er født i 1837 og er således nu en eldre mann – men ungdommelig som få i sind og skind og ualminnelig interessert i sin bedrift – så den bestandig er på høyden med alle de forbedringer, som tiden fører med seg.

Den båt der på bildet sees ligge under seil, er Losbåt Nr 1 av Risør, tilhørende Los Andreas Ellefsen Osmundhavn, den er en av de sist bygde båter på Narviken og gikk på vannet sent ifjor høst. I januar i år besto den en generaldyst, som viser hva Narvikbåten duger til. På en lostur 3 mil av land – i en forykende S.V. storm – fikk den en bråttsjø som slo båten fulstendig over ende og begravde den i sjøen – Båten reiste seg og hadde ingen anden skade en mistet litt av listen overbord – men Losen hadde tørnet mot et eller annet og fått tre ribben brukket.

Dette er historien i sin helhet slik den er gjengitt i avisen Nedenes Amts Tidende

1. 1905-1930 LOS101 Immanuel i Lyngør

Losing har vært svært sentralt for utviklingen av samfunnet på Lyngør og dette er godt beskrevet i boka «Lyngør i våre hjerter» av Simon Marcussen på Bokbyen Forlag 2007. Her finnes en liste over 71 Lyngør-loser den første, Saxe Bjørnsen virket fra 1675-1714 og de siste var Jensenbrødrene i perioden 1891-1939. Johan Lyng Jensen (1868-1956), Nils Marius Jensen (1871-1965) og Jens Olaf Jensen (1873-1946) drev i starten losing fra egne åpne sjekter. Senere fikk de sammen en dekket losbåt som ble seilt ned og tapt i 1903 eller 1904. Etter dette ble Immanuel bestilt fra Nils E. Narviks båtbyggeri og levert i 1905.

Immanuel fortøyd i sin bøye i Lyngør (ca 1920)

Fra venstre: Johan, Jens og Nils Jensen

Immanuel fortøyd i sin bøye helt i venstre bildekant og loshytta ses på toppen til høyre

3. 1930- 1983 – Rekestråler senere brønnbåt, Klåholmen, Sandøya

Immanuel ble 08.04.1930 solgt til fisker og fiskeoppkjøper Anders Ambjørnsen, Klåholmen på Sandøya, se salgsavtale under.

Lyngør 8/4-30

Ti hods vilt Jensen og Johan
 Jensen selger hermed vor
 Lods båt til Anders Ambjørnsen
 for Kr 2000 med Bæster skaf
 medfølge alt tilbehør.
 Forbehold tas for at
 bunden er i god forfatning,
 ikke markspist.

Til villerlykt:

Johan Lyngø Jensen
 Nils M Jensen

Immanuel på Klåholmen før ombygging 1930

Immanuel ble i 1930 rigget med styrehus, nytt dekkarrangement/ rekke og fikk installert en 10-14HK Rubb, Skøyta ble registrert AA12D for reketråling med hjemmehavn Klåholmen. Anders Ambjørnsen og faren Georg drev fisket fra Løva sammen.

Løva på Klåholmen etter ombygging til reketrøler

FORTEGNELSEN OVER NORSKE FISKEFARKOSTER

Merkebrev
for

Eier: "Løva" av Saudøya
Bosted: Saudøya postadr.: Vestre Saudøya

Farkostens lengde: 37 , bredde: 14 , dybde i rummet: 7 1/2 fopph. mænt

bruttodrektighet:

byggsted: Løvedal p. Risør , byggeår: ukendt.

byggemateriale: Ek og firu , antall master: 1

Maskin: Dvst. , alder: 1aar , antall H. K.: 10 til 14

Farkostens anvendelse: Røktrevling

Antall farkosten tilhørende fiske- og fangstbåter: 0

Farkosten er innført i fortegnelsen over fiskelarkoster i
Dylvaag herred. (by) Aust Agder fylke
og tildelt efterstående distriktsmerke og nummer:

AA 12 D

Dette merke med tillegg av båtnummer:

er tildelt farkostens fangstbåter.

Vestre Saudøya den 4/11 1930

E. R. Jensen
Tilsetningsmann

Merkebrev for AA 12 D Løva

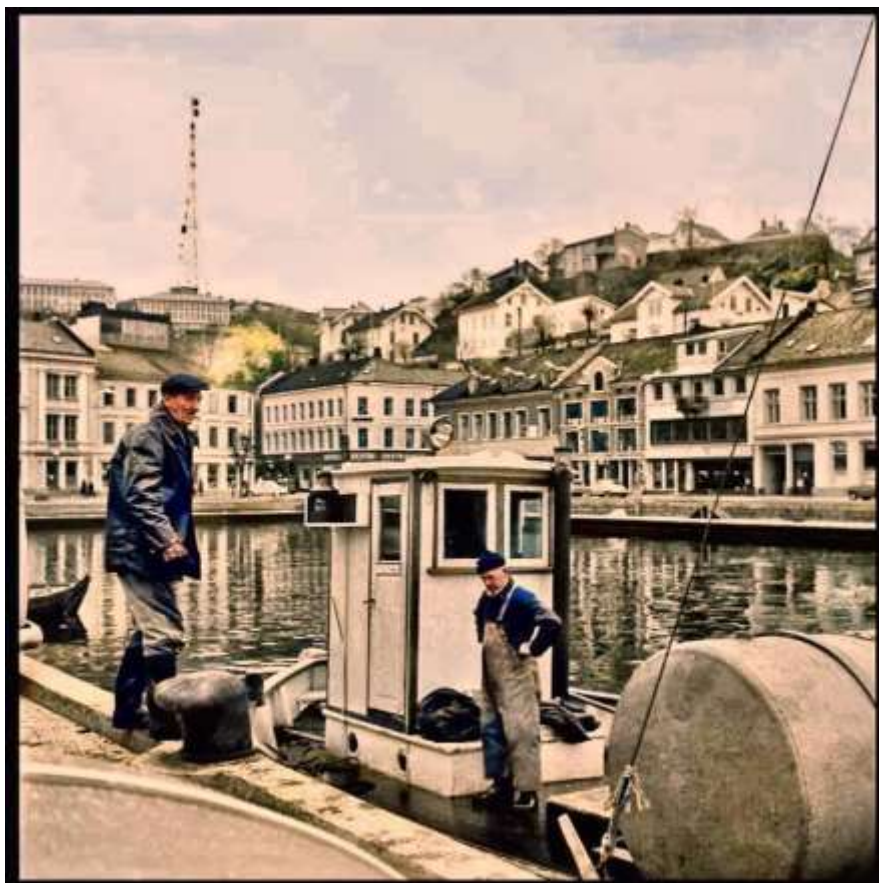

Løva på Klåholmen – Mottak av makrell

Etter faren Georgs bortgang ved drukning i 1947, gikk Anders Ambjørnsen i større grad over til handelsvirksomhet, fiskemottak og varesalg (bl.a. diesel og bensin). Løva ble da rigget ned, fikk brønn for levende fisk og også en stor tank på dekk som ble brukt til å frakte drivstoff ut til Klåholmen).

Løva på Klåholmen i 1950 årene

Løva ved kai i Arendal sent i 1950-årene

Løva ble liggende i opplag ved kai på Klåholmen etter Anders Ambjørnsens bortgang i 1970.

Løva i opplag på Klåholmen ca 1975

4. 1983 Restaureringsprosjekt Risøy Folkehøgskole

Enken etter Anders Ambjørnsen var sterkt religiøs og etter hennes ønske overtok Risør Folkehøgskole Immanuel. Det viste seg imidlertid at dette prosjektet var for omfattende for skolen. Båten ble liggende ved kai på Risøya og sank til slutt.

5. 1983-1984 Restaureringsprosjekt på Lyngør

I regi av den lokale sjømannsforeningen og et initiativ fra Seilmaker Fredrik Brodersen på Lyngør, ble Immanuel kjøpt for kr 500, hevet og slept til Lyngør. Her ble det forsøkt å etablere et restaureringsprosjekt, men også her ble det raskt vurdert som et for omfattende prosjekt. Immanuel ble følgelig avertert til salgs i magasinet «Kysten»

6. 1984-1986 Restaureringsprosjekt på Hisøy

I regi av Hisøy Ungdomsskole var det alt utført et vellykket restaureringsprosjekt i samarbeid med Dannevigs Båtbyggeri på Hisøy gavlbåten «Lille Spray».

av

Både Hisøy Kommune og skolen så dette arbeidstreningsprosjektet som meget vellykket, så seg da om etter et nytt prosjekt. I desember 1983 dro en delegasjon under ledelse av rektor ved Hisøy Skole, Olav W. Christiansen til Lyngør og Immanuel ble kjøpt for kr 10 000.

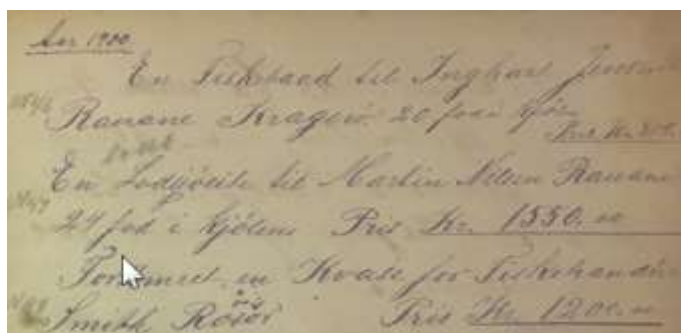
I januar 1984 ble restene av Immanuel slept til Hisøy hvor hun ble landsatt på Kulltangen. Her ble hun stående et år fram til hun i januar 1985 ble slept ut til Wilhelm Dannevigs båtbyggeri i Mortensbukta på Hisøy og de store restaureringsarbeidene ble igangsatt.

Immanuel etter ankomst Hisøy 1984

Det ble besluttet at målet var i så stor grad som mulig å restaurere Immanuel tilbake til original tilstand slik hun ble levert fra Nils Eriksen i 1905.

Rigg og dekkarrangement var der endringene fra originalen var størst, og kartleggingen av hvordan Immanuel hadde sett ut, ble basert på studier av «Dagmar LOS» som ble levert fra Narviken i 1900, foto av losskøyta Risør i Narviken og en modell av Immanuel (ukjent modellbygger).

Klipp fra Nils Eriksens regnskapsbok fra år 1900 og nyere bilde av L/S Dagmar

Riggen til Immanuel ble designet av seilmaker Fredrik Brodersen i Lyngør som også leverte seilene

Gammel modell av L/S Immanuel – Nå i Ole Brodersens eie

Detaljert modell av deksarrangement var svært nyttig for restaureringsarbeidet.

Sekvensen i arbeidet er godt dokumentert i NRK programmet:

<https://tv.nrk.no/programFS%C3%98R00004686/immanuel-av-lyngoer>

Under vises noen klipp fra denne filmen som dokumenterer hvordan bevaring av skøytas autensitet ble ivaretatt under restaureringen:

Tilstand før restaureringen

Landsetting på Hisøy

Dekksstruktur var i stor grad intakt.

Slippsetting for restaurering hos Dannevig's Båtbyggeri

Hud blir nøyaktig kopiert bodgang for bordgang

Originale teknikker ble brukt (trenagler)

Original rigg inkludert detaljer og beslag blir kopiert

Immanuel 1988

I 1986 var arbeidene ferdig og Immanuel var restaurert tilbake slik hun ble levet fra Narviken i 1905.

7. 1986-2021 Skoleskip i Arendal

Immanuel har siden hun var ferdig restaurert, vært i bruk som skoleskip for Hisøy Skole (nå 1-10 skole) og ble også tatt i bruk til samme formål for Sam Eyde VGS fra 2017.

I forbindelse med kommunesammenslåingen i Arendal i 1992, ble Immanuels eierskap overført fra Hisøy kommune til den selveiende «Stiftelsen Immanuel».

Immanuel har fått nødvendig stell og vedlikehold gjennom årene, blant annet ny mast to ganger, nytt storseil og fokk. Driften har vært opprettholdt av styret i Stiftelsen Immanuel og inntektene har vært de beskjedne bidragene fra skolene (kr 30' fra hver skole) pluss sporadiske leieinntekter og sponsorinntekter.

I 2017 ble det etter en gjennomgang av tilstanden til Immanuel utført av vår mangeårige samarbeidspartner, Risør Trebåtbyggeri, vurdert som nødvendig å starte et omfattende nytt restaureringsprosjekt.

Støttet av Kulturminnefondet og Aust-Agder Fylkeskommune med tilleggsfinansiering fra lokale bedrifter og foreninger ble første del av dette prosjektet gjennomført vinteren 2019/2020. Fribordet (skroget over vannlinjen) ble fornyet med ny hud i eik og spantetoppet i furu slik det også var originalt.

Gjenstående arbeid planlegges i to hovedbolker vintrene 2022/23 og 2023/ 24 med henhold svist totalrestaurering av dekk/ hytte og undervannsskroget.

Immanuel med nyrestaurert fribord på slippet i bua på Moen hos Risør Trebåtbyggeri (mai 2019)

November 2021,

A handwritten signature in black ink, which appears to read "Fredrik Major".

Fredrik Major

Stiftelsen Immanuel (Reg i Stiftelsesregisteret og Frivillighetsregisteret og medlem i NFF)

Foretaksnummer 977112877